

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ :

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ—ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1933

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Ὁ φιλόσοφος Γκυγιώ (Ἰωάννης Μαρία) εἶναι γνωστός καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἐνα τοῦλάχιστον ἀπ' τὰ σοβαρότερα βιβλία του, τὸ «Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction», ἔχει μεταφρασθῆ στὴ γλῶσσα μας ἔδῳ καὶ εἴκοσι περίπου χρόνια ἀπ' τὸ λόγιον Ν. Κουντουριώτη—ὁ ὁποῖος τροποποίησε κάπως τὸν τίτλο του : «Στοιχεῖα Ἐλευθέρως Ἠθικῆς». «Τὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης αἰσθητικῆς» τοῦ ἴδιου φιλοσόφου ἔχουν διαβασθῆ πολὺ κι' ἔχουν ἐπηρεάσει τὴ σκέψιν τῶν πρεσβυτέρων κριτικῶν μας. Ἄν δὲν ἀπατώμαι, τὸ βιβλίον αὐτὸ μοῦ εἶχε δανείσει πρὸ πολλοῦ ὁ Νιρβάνας καὶ κομμάτια του εἶχαν μεταφρασθῆ γιὰ ἓνα περιοδικὸ πὺ δὲν ἐξεδόθη ποτέ. Κι' ὁ Παλαμᾶς πολὺ συχνὰ μοῦ μιλοῦσε γιὰ τὸ Γκυγιώ. Καὶ τόσο πὺ μιὰ μέρα, ἀκούοντάς με ν' ἀποκαλῶ τὸ Γάλλο φιλόσοφο Σέλλεϋ τῆς φιλοσοφίας, ἐνθουσιάστηκε. Κι' ἄλλοτε πάλι μοῦ ἀνέφερε τὰ «Φιλοσοφικὰ Ποιήματα» τοῦ Γκυγιώ, μέσα στὰ ὁποῖα βρίσκεται ἡ Analyse Spectrale—οἱ στίχοι δηλαδὴ πὺ ξύπνησαν στὸ Νίτσε τὴν ἰδέαν τῆς «αἰωνίας ἐπιστροφῆς...» Ἄλλὰ τὰ διάβασα πολὺ ἀργότερα στὸ Κάιρο, προκειμένου νὰ γράψω μιὰ μελέτη γιὰ τὸ Ζαχαριάδη, τὸ λησμονημένον τώρα, μὰ τόσο λεπταίσθητον Ἀλεξανδριανὸν κριτικὸν καὶ θαυμαστὸν τοῦ Νίτσε. Καὶ τὰ ξαναδιάβασα προχθὲς ἢ μᾶλλον ξαναδιάβασα τὸ ποίημα πὺ ἐνέπνευσε στὸ Νίτσε τὴν περίφημην «θεωρίαν».

Τὸ βιβλίον τῆς Λουὶ Σαλομέ, αὐτὴ ἢ πνευματικὴ βιογραφία τοῦ Νίτσε, τῆς ὁποίας ἡ Γαλλικὴ μετάφρασις ἔδωκε ἀφορμὴ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ τὸν «προφήτην» τοῦ ὑπεράνθρωπου ἀλλοῦ κ' ἔδῳ, δὲν ἀναφέρει διόλου τὸ ποίημα τοῦ Γκυγιώ. Ἡ Σαλομέ ἰσχυρίζεται πὺς ὁ Νίτσε δανείστηκε τὴ θεωρίαν του ἀπ' τὸν Ἡράκλειτον ἢ ἄλ-

λον ἀρχαῖον. Ἄλλὰ στὴ βιβλιοθήκην τοῦ «προφήτην» βρέθηκε ἓνα ἀντίτυπον τῶν «Φιλοσοφικῶν Ποιημάτων» πολυμεταχειρισμένον ἀπ' τὸ διάβασμα καὶ «τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος» εἶν' ἐκεῖ, ὑπογραμμισμένον μὲ τὸ μολύβιν.

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Γκυγιώ, ὁ ὁποῖος πέθανε 34 ἐτῶν (1854—1888), ἔγραψε τὰ φιλοσοφικὰ αὐτὰ ποιήματα, ἢ ἀκριβέστερον τοὺς «Στίχους φιλοσόφου» νεαρῶτατος. Τὰ ἐξέδωκε στὰ 1880. Εἶχε δὲν εἶχε τότε σφαλῆσαι τὰ 24 του χρόνια!

Στὸν πρόλογον τῶν φιλοσοφικῶν ποιημάτων, γραμμένων στὴ Νίκαια, στὸ Μαντόν, στὴν Ἰταλία, ὁ ποιητὴς παρατηρεῖ ὅτι ὑπάρχουν δυὸ ποιητικὲς σχολές. Ἡ μιὰ γυρφεύει τὴν ἀλήθειαν στὴ σκέψιν, τὴν εἰλικρίνειαν στὴ συγκίνησιν, τὴ φυσικότητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν στὴν ἔκφρασιν—τὸν ἀνθρωπομᾶλλον παρὰ τὸν... καλαμαρᾶ. Γιὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς σχολῆς αὐτῆς ποίησις χωρὶς ἰδέας καὶ συναισθήματα, πὺ νὰ τᾶχουμε ζήσει καὶ σκεφθῆ καὶ συναισθανθῆ πραγματικῶς, δὲν ὑπάρχει. Ἡ ἄλλη σχολὴ δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν οὐσίαν, γιὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἰδεῶν—πράγματα παραπληρωματικά. Ἐξορίζει τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην ἀπ' τὴν ποίησιν. Γυρφεύει φαντασίαν καὶ ὕψος. Ἡ ποίησις γιὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς δευτέρας αὐτῆς σχολῆς εἶν' ἓνα θελκτικὸν ψέμα, ὁ ποιητὴς ἓνας λαμπρὸς θεατρίνος.

Ἄν παραδέχομαι τὴ δευτέραν αὐτὴν θεωρίαν, διακηρύττει ὁ Γκυγιώ... Γιὰ νὰ κρατήσῃ ἢ ποίησιν τὴ θέσιν τῆς ἀπέναντι τῆς ἐπιστήμης, πρέπει νὰ ζητήσῃ τὴν ἀλήθειαν ὅπως τὴ ζητεῖ ἢ ἐπιστήμη—ἀλλὰ μὲ διαφορετικὸν τρόπον... Ἡ ποίησις κάποτε εἶναι πὺ φιλοσοφικὴ ἀπ' τὴν φιλοσοφίαν... Ἡ φιλοσοφία (πὺ πάει ν' ἀντικαταστήσῃ σήμερον τὴ θρησκείαν) μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴ δευτέραν αὐτὴν ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεων.

Ἡ φιλοσοφικὴ γλῶσσα μόνον ὅταν εἶναι τεχνικὴ καὶ διδακτικὴ εἶναι ξένη πρὸς τὴν ποίησι . . . Οἱ ἀπλούστερες λέξεις μποροῦν νὰ ἐκφράσουν τὶς βαθύτερες ἔννοιες. Καὶ τὶς ἀπλές λέξεις μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ ὁ ποιητὴς καὶ ὁ πεζογράφος . . . Σκεπτόμαστε τόσο μὲ τὸν ἐγκέφαλο ὅσο καὶ μὲ τὴν καρδιά ὅταν πρόκειται γιὰ τὰ μεγάλα ἀνθρώπινα προβλήματα.» Καὶ θὰ πρόσθετα : Δὲν ξέρουμε πότε σκεπτόμαστε μὲ τὸν ἐγκέφαλο καὶ πότε μὲ τὴν καρδιά.

Μὰ τί ἀξιῶναι οἱ θεωρίες ; Ὅλες εἶναι χλωμές καὶ πράσινο μόνον εἶναι τὸ δέντρο τῆς ζωῆς. Οἱ αἰσθητικὲς θεωρίες ἔρχονται νὰ ἐξηγήσουν διάφορα πράγματα ἐκ τῶν ὑστέρων. Καὶ ἡ διδακτικὴ φιλοσοφικὴ ποίησις δὲν εἶναι ποίησις παρὰ κατὰ διαλείμματα. Γὰ μακρόπνοα ποιήματα τοῦ Σουλλὺ Προυντώμ εἶναι σήμερα ἀδιάβαστα. Ἄλλὰ τὰ φιλοσοφικὰ ποιήματα τοῦ Λεοπάρδη ἀξιῶναι ὅ,τι νὰ πῆς.

Οἱ φιλοσοφικοὶ ρεμβασμοὶ τοῦ Γκυγιὼ δὲν εἶναι πάντοτε ποιήματα. Ἄλλὰ εἶναι κάποτε, μ' ὅλες τὶς ἐλλείψεις τῆς τεχνικῆς, μ' ὅλη τὴ φτώχεια τῆς ρίμας καὶ τὴν ἀνεπιτηδειότητα τῆ στιχουργικῆ τοῦ φιλοσόφου-ποιητῆ. Δυὸ-τρία μάλιστα ἐγγίζουσιν τὸ ὑψηλὸ ἢ τὸ τραγικὸ : «Τὸ λουῖσσο», «Οἱ διάττοντες» — καὶ πρὸ πάντων ἡ Analyse Spectrale. Τὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ τὸ θαύμαζε ἰδιαιτέρως ὁ Ρενουβιέ, μὴ ἀπ' τὶς φιλοσοφικὲς δόξεις τῆς Γαλλίας. Ἄλλὰ θὰ μιλήσω μόνον γιὰ τὸ τελευταῖο ἀπ' τὰ τρία αὐτὰ ποιήματα τῆς προτιμήσεώς μου :

Ὁ ποιητὴς παρατηρεῖ πῶς δὲν μποροῦμε νὰ ξεφύγουμε ἀπ' τὸ κλουβὶ στὸ ὁποῖον εἴμαστε κλεισμένοι. Τὰ ἀστρα εἶναι . . . ἀντίγραφα τῆς Γῆς. Ἡ φύσις εἶναι παντοῦ ἢ ἴδια. Τὸ ἀπειρον δὲν ἔχει τίποτε τὸ καινούργιο γιὰ μᾶς. Ὁ Σείριος, ὁ Κύκνος, δὲν κρύβουν μυστικά. Ξέρουμε ἀπὸ τί συνίστανται. Ἡ ἐπιστήμη μᾶς πληροφόρησε : Σίδηρο, τσίγκος, νίκελ, χαλκός. ὅ,τι πατοῦμε μὲ τὰ πόδια μας εἶναι καὶ στὸ στερέωμα, ὅπου τὸ μεθύσμενο μάτι πιστεῖ πῶς ἔβλεπε φωτεινοὺς θεοὺς νὰ φτερουγοῦνε. Ἡ Πυθαγορικὴ ἀρμονία

N'est qu'un crépitement de grands brastiers
[en feu]

Τὸ σύμπαν ἐπαναλαμβάνεται. Εἶναι φτω-

χὸ καὶ στεῖρο — στὴν ἀπειρότητά του. Ἡ Ἴσις ξεσκέπασε τὸ πρόσωπό της. Ὁ οὐρανὸς εἶν' ἓνα τεράστιο ἐργαστήρι. Ἄφελῆς καὶ ἠλίθιος ἀλχημιστής, ἡ Φύσις ρίχνει στὸ καζάνι «τοῦ κυανοῦ» τὰ ἴδια βαριά μέταλλα. Οἱ κόσμοι ξαναρχίζουν μὲ τὴν ἴδια σειρά — γιὰ νὰ καταστραφοῦν καὶ νὰ πέσουν συντριμμία. Σκοπὸς δὲν ὑπάρχει. Ἄν ὑπῆρχε σκοπὸς πῶς δὲν τὸν ἐπέτυχεν ὡς τώρα ἡ Φύσις ; Ὅ,τι πέρασε ξαναγυρίζει, ὅ,τι ἦρθε φεύγει γιὰ νὰ ξανάρθῃ — ἓνας ἀτέλειωτος κύκλος εἶναι ἡ ἀλυσίδα τῶν χρόνων :

Tout demeure le même: au loin on ne découvre
Que les plis et replis du grand serpent mou-
[vant.]

Ἄλλὰ ἡ τελευταία στροφή τοῦ ποιήματος εἶναι καὶ χαρακτηριστικώτερη : Ἀλοθανό-μενος νὰ ζῆ μέσα του ἡ σκέψις ἤλιπιζε πῶς μὴ μέρια θᾶβλεπε τὸ μέλλον «ν' ἀλλάξῃ μορφή». Ἄλλὰ καὶ ἡ σκέψις του αὐτὴ ἦταν τάχα καινούργια ; Πολὺ πιθανὸν θὰ εἶχε ἤδη γεννηθῆ κάπου καὶ κάποτε — θὰ εἶχε πεθάνει πρὶν ξαναγυρῆσῃ στὴ ζωὴ. Ἔδωκα μὴ ὠχρὴ περίληψι ἑνὸς ποιήματος, τοῦ ὁποῖου θεωρῶ δύσκολη τὴ μετάφρασι. Ὅχι διότι ὑπάρχει σ' αὐτὸ ἀσάφεια. Ἄλλὰ διότι πολὺ εὐκόλα θὰ μπορούσε νὰ ξεπέση σὲ ρητορεία ὁ μεταφραστὴς καὶ νὰ προδώσῃ τὴ φυσικότητα — τὴν παρθενικότητα τοῦ Γαλλικοῦ κειμένου.

Ἄς ἔρθουμε τώρα στὸ Νίτσε : Οἱ βιογράφοι του ἀναφέρουν πῶς μὴ μέρια — ἔδω καὶ πενήντα χρόνια — ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀπεκάλυψε — ὁ ὄρος εἶναι θρησκευτικὸς — τὴν ἰδέα τῆς αἰωνίας ἐπιστροφῆς, (τῆς «ἀνακυκλώσεως» ὅπως θέλει ὁ κ. Χ. Ἀνδρουτσος) στὴ μαθήτριά του Λουὶ Σαλομέ. Τῆς μίλησε γιὰ τὴν ἱστορία αὐτῆς τῆς θεωρίας, γιὰ τοὺς φιλοσόφους πού τὴ φαντάσθηκαν ἢ τὴν ἐπίστεψαν. Γιὰ τὸν Ἄναξιμανδρο, τὸν Πυθαγόρα, τὸν Ἡράκλειτο καὶ τοὺς Στωικοὺς — πού ὅλοι αὐτοὶ τὴν εἶχαν δανεισθῆ ἀπὸ τὶς θρησκευτικὲς παραδόσεις τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὴν κοσμογονία τῶν Ἰνδιῶν. Καὶ τῆς ἀνέπτυξε πῶς κάθε τι πού ὑπάρχει ὑπακούει σὲ μὴ κίνησι κυκλική, εἴτε πρόκειται γιὰ ἡλιακὰ συστήματα, εἴτε πρόκειται γιὰ ἀπειροελάχιστα «ἄτομα». Τῆς ἔδωκε νὰ δια-

βάση τῆ γνωστῆ περικοπῆ τῆς «Χαρούμενης Ἐπιστήμης». Ζήτησε νὰ τὴν κερδίση — νὰ κερδίση τὴν καρδιὰ αὐτῆς τῆς Ἑβραίας — καὶ δὲν τὴν κέρδισε. Πολὺ ἀργότερα ὅπωςδήποτε, ὅταν ὁ Νίτσε ἦταν πλέον ζωντανὸς-νεκρὸς, κάμποσα χρόνια μετὰ τὸν πνευματικὸν του θάνατον, τρία χρόνια πρὶν ἂπ' τὸ θάνατόν του τὸ φυσικόν, ἡ Λοὺ Σαλομέ, στὸ βιβλίον της γιὰ τὸ ἔργο τοῦ τραγικοῦ δασκάλου της, τοῦ ἔραστοῦ τὸν ὁποῖον ἀπέρριψε, ζήτησε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν αἰώνια ἐπιστροφήν στὴ μορφήν ποὺ τὴν ὠραματίστηκε ὁ Νίτσε :

Γιὰ τὴ θεωρία αὐτή, γράφει, ὁ φιλόσοφος προωτομίλησε στὴ Χαρούμενη Ἐπιστήμην του: «Τί θὰ συνέβαινε ἂν ἡμέρα ἢ

νύχτα ἕνας δαίμων σ' ἀκολουθοῦσε στὸ πὸ ἀπόμερο ἂπ' τὰ καταφύγια σου καὶ σοῦλεγε: Αὐτὴ τὴ ζωὴ ὅπως τὴ ζῆς σήμερα, ὅπως τὴν ἔχεις ζήσει, θὰ τὴν ξαναζήσης καὶ πάλι — ὄχι μιά, ἀλλ' ἄπειρες φορές. Ἵτιποτε τὸ καινούργιον δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὴ — τοῦναντίον. Κάθε πόνος καὶ κάθε χαρὰ, κάθε στοχασμὸς καὶ κάθε στεναγμὸς, κάθε τι τὸ ἀπείρως μέγα καὶ τὸ ἀπείρως μικρὸ τῆς ζωῆς, ξαναγυρίζουν σὲ σένα κατὰ τὴν ἴδια σειράν καὶ μετὰ τὸν ἴδιον ρυθμόν, καὶ τούτῃ ἢ ἀράχην τοῦ συννέφου καὶ αὐτὸ τὸ σεληνόφως ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ αὐτὴ ἢ στιγμή — κ' ἐγὼ » Ποτὲ δὲ θὰ ξεχάσω — ἀφηγεῖται ἡ Σαλομέ — τίς ὥρες ποὺ μοῦ ἐξεμυστηρεύθη γιὰ πρώτη φοράν τὴ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΕΝΤΡΑ (Ξελογραφία)

ΔΗΜ. ΓΑΛΑΝΗΣ

ΚΥΝΗΓΙ (Ξυλογραφία)

θεωρία του. . . Μιλούσε χαμηλόφωνα - βαθιά τρομαγμένος. Ἡ θεωρία αὐτὴ εἶχε γιὰ τὸ Νίτσε κάτι τὸ ἄγριο. Πολὺ ἀργότερα κατώρθωσε νὰ δώσῃ μορφὴ στὸ ἀποστάλαγμα τῆς, τὴν ἀποθέσῃ τῆς ζωῆς.

Ἡ Σαλομέ παρατηρεῖ πὼς ἡ ἰδίᾳ θεωρία τῆς αἰωνίας ἐπιστροφῆς εἶναι ἀφόρητη σὲ ὄσους δὲν αἰσθάνονται ἀπεριόριστη ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ. Εἶναι μιὰ μυστικὴ διδασκαλία ποὺ δίνει βαθύτατη ἀξία στὰ πράγματα. Εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὸ Ἰνδικὸ δόγμα κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ψυχὴ εἶναι καταδικασμένη νὰ γεννιέται καὶ νὰ ξαναγεννιέται ὡς που μιὰ μέρα νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς ζωῆς — νὰ εξαφανισθῇ. Ὁ ὑπέροχος ἠθικός σκοπὸς τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἡ λύτρωσις ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν μετενσαρκώσεων, ἀλλὰ ἡ

πλήρης αὐτοαποδοχὴ τῆς. Τὸ ὑψηλότερο ἰδανικὸ δὲν εἶναι ἡ Νιρβάνα—ἀλλὰ ἡ Σανσάρα. Ὁ Νίτσε μεταμόρφωνε τὴν ἀπαισιοδοξία του σ' αἰσιοδοξία. Ἡ διαιώνισις τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς — ἰδοὺ ἡ ὑπάτη ἀρχὴ τοῦ σύμπαντος.

Στὸ «Πέραν τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ» μιλεῖ γιὰ τὴ μετάπτωσί του αὐτῆ :

«Ὅποιος, ὅπως ἐγώ, μελέτησε βαθύτατα τὸν πεσσιμισμό, ὅποιος φρόντισε γὰ τὸν εὐφύνη καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴ μισοχριστιανικὴ, μισογερμανικὴ ἀνοστιά του κ.τ.λ., ἐκεῖνος ποὺ εἶδε ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὰς τῆς τὴν πιὸ ἀρνητικὴ σκέψι ποὺ ὑπάρχει στὸν κόσμον, — ἐκεῖνος ἴσως ἔλαβε αἰφνιδίως συνείδησι τοῦ ἀντιθέτου ἰδανικοῦ, ὠνειρεύθηκε τὸν πιὸ ὀρμητικόν, τὸν πιὸ

ζωντανό άνθρωπο, τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐξοικειώνεται πρὸς ὃ, τι ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει, καὶ ποὺ θέλει αὐτὴ ἢ κατὰστασις τῶν πραγμάτων νὰ συνεχίζεται ἀκριβῶς ὅπως ἄλλοτε καὶ ὅπως τώρα . . . »

Πολλοὶ πρόσεξαν τὴ θερησκευτικότητά τῆς Νιτσεϊκῆς μεγαλοφυΐας. Ὁ καθηγητὴς Λούβαρης ἐξέδωκε πρὸ καιροῦ μιὰ σχετικὴ πραγματεία — καὶ ὅλοι περίπου οἱ θεολόγοί μας ἀσχολήθηκαν μὲ τὸν δραματιστὴ τῆς Αἰωνίας Ἐπιστροφῆς καὶ τοῦ Ὑπερανθρώπου. Καὶ ἡ μαθητριά του Σαλομέ βρῖσκει «θερησκευτικὸ χαρακτηριστῆρα» στὴ θεωρία τῆς αἰωνίας ἐπιστροφῆς ποὺ κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Φουγιέ ὑπέβαλε στὸ Νίτσε τὸ ποίημα τοῦ Γκυγιώ. Ἄλλὰ γιατί μιὰ τέτοια θεωρία, ὅσο καὶ ἂν δίνῃ ἀφορμὲς γιὰ ποιητικὰς ἀναπτύξεις, θὰ μπορούσε νὰ παρηγορήσῃ περισσότερο ἀπ' τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἑνὸς Θεοῦ; Καὶ πῶς θὰ μπορούσε ν' ἀντικαταστήσῃ τὴ γόνιμη αὐτὴ δεύτερη ὑπόθεσιν; Καὶ

πῶς ἀκόμη θὰ μπορούσε νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὴ θεωρία τοῦ Ὑπερανθρώπου; Ἄν ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἡλιθίως καὶ ὁμοιοτύπως ἡ ζωὴ, ν' ἀνεβαίνουμε ἀπ' τὸν πύθιο στὸν ἄνθρωπο, κι' ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο στὸν ὑπεράνθρωπο, γιὰ νὰ ξανακατέβουμε τὴ σκάλα τῶν εἰδῶν καὶ νὰ γυρίζουμε στὰ κατώτερα θηλαστικὰ καὶ τὰ μαλάκια, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦταν ἀπελπιστικὸ καὶ μάταιο. Δὲ λέω πῶς τέτοια θεωρία δὲν ἔχει τὴν . . . πιθανότητά της. Ἄλλὰ ὑποστηρίζω πῶς δὲν εἶναι διόλου γενεσιουργὸς αἰσιοδοξίας.

Ὅπωςδήποτε, δὲ φιλοδοξῶ νὰ κρίνω ἢ νὰ τοποθετήσω τὴ θεωρία τῆς αἰωνίας ἐπιστροφῆς μέσα σὲς ἄλλες λυτρωτικὰς θεωρίας. Θέλησα ἀπλῶς νὰ ὑπαινιχθῶ ὅτι μερικὲς «θερησκευτικὲς» ἀποκαλύψεις εἶναι λογοτεχνικὲς ἀναπροσαρμογές. Καὶ βέβαια ὁ Νίτσε ἦταν ποιητὴς πολὺ μεγαλύτερος καὶ πολὺ βαθύτερος ἀπ' τὸ Γκυγιώ.

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΘΡΥΨΑΛΑ

Οἱ Νεοἕλληνες ἔχουν τὴν εὐθυμίαν τῆς γάτας, ποὺ λίγας στιγμὰς σκιρτᾷ καὶ διαρκῶς γκρινιάζει. Τόσον, ποὺ θὰ ἔπρεπε ἀντὶ τῶν προγονικῶν Ὀλυμπιάδων, νὰ διαιροῦμεν τὸν χρόνον εἰς Ἱερεμιάδας.

Ἡ προσοχὴ ἀγρεύει τὴν σκέψιν καὶ ἡ ἀρηρημάδα τὴν φυγαδεύει. Ἄς τσιμπᾷ ἡ σκέψις ὅσο θέλει τὴν πετονιά.

Ἐνας φιλάργυρος ἐσυνήθιζε νὰ λέγῃ, ὅτι πληρώνει κάθε μέρα τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς του, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπέισθη ὅτι θὰ μείνῃ φαλακρός.

Μὲ τὴν μεταβολὴν ποὺ ὑπέστη ἡ ἐνδυμασία τῶν νέων χρόνων, ἐξέλιπε καὶ ἡ λεοντῆ μὲ τὰ ἐπίφοβα ἀποκαλυπτήριά της. Σήμερα μόνον ἡ πόζα ἠμπορεῖ κάπως νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ.

Ἀφήσατε ἡσυχὴ τὴν φωτιά τοῦ ἐρωτευμένου, καὶ ἂν εἶναι γιὰ νὰ σβύσῃ, θὰ σβύσῃ μόνη της. Αἱ συμβουλαὶ τῶν ἀπέξω μοιάζουν μὲ ριπτόμενα ξερόκλαδα.

Αἱ λαϊκαὶ ἀντιλήψεις καὶ ἐκδηλώσεις μοιάζουν μὲ τὰ χορικὰ τῶν ἀρχαίων δραμάτων. Μόνον οἱ πρωταγωνισταὶ ἐκπροσωποῦν τὴν δρᾶσιν. Καὶ ἔπονται τοῦ χοροῦ αἱ ἀνωφελεῖς εὐχαὶ ἢ κατάραι.

Ἄν ἡ στοργὴ εἶναι συναίσθημα ζφῶδες, ἢ ἔλλειψις της εἶναι κάτι παρακάτω.

Δ. Γρ. Κ.